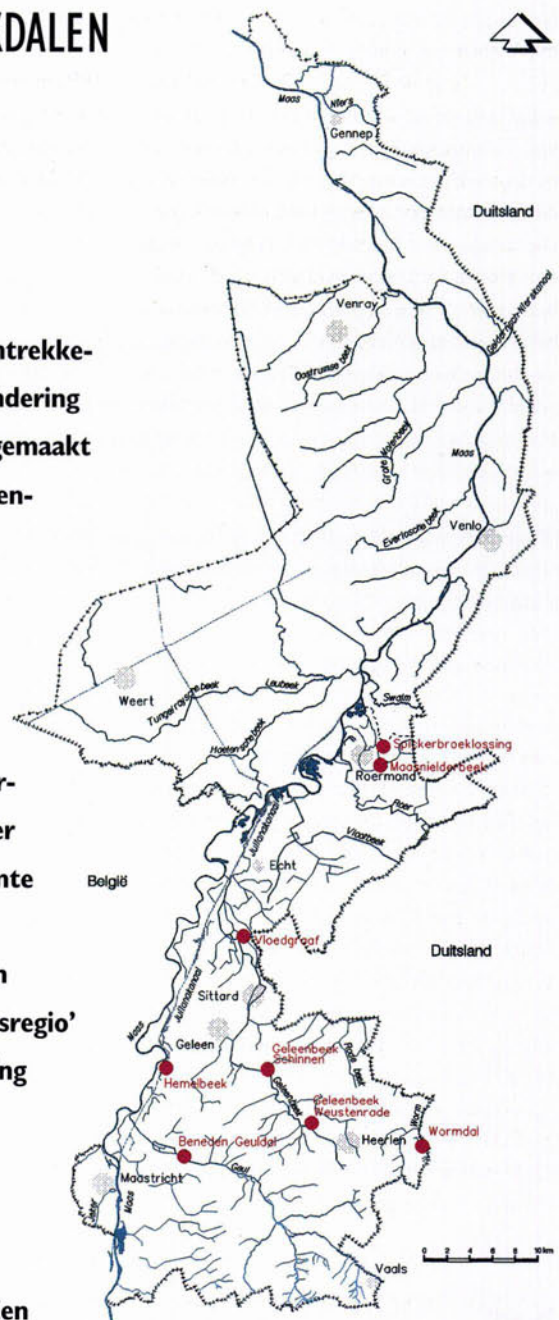

NATUURONTWIKKELING IN LIMBURGSE BEEKDALEN

MEER DAN NATUUR ALLEEN...

Bart Peters, Itersondomein 18b, 6229 ED Maastricht

De laatste jaren zien we in Limburg op verschillende plekken aantrekkelijke veranderingen in het beheer van beekdalen. Vrije beekmeandering krijgt steeds meer de ruimte, oude kwelzones worden weer vrijgemaakt en er zijn eerste experimenten met het toelaten van waterplantengroei. De echte winst wordt geboekt wanneer ruimte gecreëerd kan worden op het niveau van het hele beekdal. Waar gronden vrij komen voor natuurontwikkeling kunnen processen van vernatting, verbossing, kwel, erosie en sedimentatie vrij hun gang gaan. Flora en fauna reageren hier verrassend snel op. Inmiddels zijn in Limburg enkele voorbeeldterreinen voor natuurontwikkeling gestart waar ervaring is opgedaan met de terugkeer van karakteristieke beekdalnatuur. Wanneer rond de beken ruimte voor natuur ontstaat krijgen ook hoogwaterbestrijding, waterretentie, de aanpak van verdroging, bevordering van toerisme en recreatie en de ontwikkeling van Zuid-Limburg als een 'kwaliteitsregio' (wonen en werken) een nieuwe impuls. Er is kortom een koppeling mogelijk met andere maatschappelijke thema's en beleidsitems. Dit artikel is een introductie van de belangrijkste reeds uitgevoerde projecten. We beperken ons daarbij tot een beschrijving van de grote kaders en ligging van de projecten, zodat geïnteresseerden eventueel zelf een kijkje kunnen gaan nemen. Een aantal van de hier besproken gebieden komt in andere artikelen in dit themanummer nog uitgebreider en specifiek aan bod.

FIGUUR 1
De ligging van de hier besproken
terreinen en beken.

HET BENEDEN-GEULDAL

Dit is zonder meer het meest aansprekende beekdalherstelproject in Limburg. De plannen voor de Beneden-Geul zijn opgeschreven in het "Beekdalontwikkelingsplan Beneden-Geul" dat in 1996 in opdracht van de provincie werd opgesteld (OVERMARS *et al.*, 1996). Het plan voorziet erin om van het hele Beneden-Geuldal weer zoveel mogelijk één

aaneengesloten natuurgebied te maken. Hierdoor ontstaat ruimte voor de Geul om weer zijdelings te bewegen. Er kan spontaan bos, soortenrijke graslanden en moeras in het beekdal terugkeren en wild-levende kuddes grote grazers krijgen ruimte om door het dal en de aanliggende hellingen te trekken. Vooralsnog is er slechts sprake van twee startprojecten: Ingendaal/Bergse Hei tussen Valkenburg en Houthem en het Meerssender-

broek/De Dellen nabij Rothem. Beide startprojecten zijn een eenheid van dalgronden en hellingbossen en zijn eigendom van Stichting het Limburgs Landschap.

IMPULS VOOR DE STREEK

De stedelijke cultuur van Nederland hecht een steeds groter belang aan de kwaliteit van de leefomgeving. Hierbij speelt een verander-

lijke en vrij beleefbare natuur een steeds prominenter rol. Het is de bedoeling dat de gebieden langs de Beneden-Geul zoveel mogelijk onderdeel van de streek uit gaan maken. Ze zijn uiteraard vrij toegankelijk en ook rustige wegen kunnen door de aanleg van wildroosters door het gebied blijven lopen. De laatste jaren hebben de terreinen reeds een sterke aantrekkingskracht op de regio uitgeoefend. Veel dagjesmensen en toeristen bezoeken het gebied, vaak in samenhang met de culturele en culinaire attracties, zoals het gerestaureerde Château St. Gerlach dat het middelpunt van Ingendaal vormt. Dit effect wordt versterkt wanneer de terreinen groter worden en er meer samenhang in het gebied komt.

RONDTREKKENDE KUDDES

Spectaculair is het gegeven dat sinds december 1998 voor het eerst in Nederland grote herbivoren tussen overstromende dalgronden en hogere hellingbossen heen en weer kunnen trekken, zij het voorlopig nog op relatief kleine schaal. Dergelijke ideeën bestaan ook al lang voor de overgang van het Veluwe Massief naar de IJssel, voor de Grebbeberg en de Blauwe Kamer en voor de Utrechtse Heuvelrug naar de Rijn. Kiezen de grote grazers de voedselrijke dalgronden of zorgen alerhande sociale interacties in de kuddes (uitstoting, haremvorming) en voedselbehoeften er juist voor dat ze regelmatig op de bosrijke plateauranden van het Geuldal te vinden zijn? Dat zijn vragen die tot nu alleen theoretisch gevoed konden worden, maar waarin de komende jaren meer praktisch inzicht zal ontstaan.

HERMEANDERING EN WATERRETENTIE

Door de verwijdering van oeverbeschoeiingen (in 1997) en het laten liggen van omgevallen bomen in de beek, zal de Beneden-Geul de komende jaren op eigen kracht een natuurlijker aanzien kunnen krijgen. Hermeandering en spontane verbreding van het stroombed komen vanzelf op gang, zonder dat er dus actief graafwerk of inrichtingsmaatregelen aan te pas hoeven te komen. Dit leidt enerzijds tot de duurzame terugkeer van karakteristieke grindbeekbiotopen, maar vergroot tevens de bergingscapaciteit voor hoogwaterpieken. Over de koppeling van natuurontwikkeling aan een vergroting van de veiligheid (het principe van stromende berging) wijden OVERMARS *et al.*

elders in dit nummer een uitgebreid verhaal. Door het Geul-hoogwater van september 1998 ligt de Geul bij Ingendaal thans bezaaid met omgevallen populieren. Verbreding van de beekbedding onder invloed van natuurlijke obstakels zal de komende jaren volop werkzaam zal zijn (zie PETERS *et al.*, elders in dit nummer; OVERMARS *et al.*, 1996).

te lengten het grondwater uit de natte broeken en grondwateraders afvoeren. Vóór het in cultuur brengen van deze gronden moet er in deze pleistocene meanderlaagtes sprake zijn geweest van een groot aaneengesloten moeras. Het water stroomde hier meestal niet via beken naar de Maas, maar sijpelde tevens door dichte moerasbegroeiingen westwaarts.

FOTO 1

De entree van het Meerssenderbroek tussen Geulhem en Meerssen (foto: Bart Peters).

Samenwerking:

Provincie Limburg, Waterschap Roer en Overmaas, Stichting het Limburgs Landschap, Zuiveringschap Limburg, Gemeente Meerssen, Gemeente Valkenburg, de Dienst Landelijk Gebied en Stichting Ark/Stichting DOEN.

Beheerder:

Stichting het Limburgs Landschap.

Ligging:

1. Ingendaal/Bergse Hei tussen Valkenburg en Houthem;
2. het Meerssenderbroek/De Dellen tussen Meerssen (Rothem) en Geulhem.

Oppervlakte:

Ingendaal (dal): 35 ha
Bergse Hei (hellingen): 90 ha
Meerssenderbroek (dalgronden): 20 ha
De Dellen (hellingen): 40 ha.

DE MAASMEANDERS BIJ ROERMOND

Van Swalmen tot bezuiden Roermond ligt een aantal oude maasmeanders die kwelwater afvangen vanuit het Elmpeter Wald. In deze oude maasarmen lopen kleine beekjes die over gro-

De Spickerbroeklossing is een typisch voorbeeld van een watergang die gegraven is om dit water versneld af te voeren. Langs deze 'beek' liggen een aantal natte elzenbroeken, kwelweides, rietlandjes en drogere graslanden waarvan sinds 1997 ca. 15 ha als natuurgebied beheerd worden. Hier grazen momenteel 5 Galloways. Een tweede gebiedje is een smalle, langgerekte strook langs de Maasnielderbeek (zie MARIS & KURSTJENS in dit nummer).

Er is uitzicht op een verbinding tussen de gronden langs de Spickerbroeklossing en die van de Maasnielderbeek. Wanneer nog enkele kleine landbouwperceeltjes langs beide beken verworven kunnen worden, is het wellicht mogelijk hier in de toekomst vrije waterplantengroei toe te staan. Hierdoor zal de waterstand van beide beekjes kunnen stijgen en kan er weer sprake zijn van een 'stromend moeras'. Hiermee vormt dit gebied een bescheiden voorbeeld voor de koppeling van natuurontwikkeling en anti-verdrogingsbeleid. In Nederland ontstaan

steeds meer problemen met de grote verschillen in de beschikbaarheid van water. In de winter leiden hevige neerslagoverschotten tot overstromingen van o.a. landbouwgronden, terwijl in de zomer ernstige dalingen van de grondwaterspiegel optreden om-

FOTO 2 EN 3

Het Beneden-Geuldal: voor het eerst kunnen in Nederland wild-levende grazers tussen overstromende dalgronden en hogere bosgronden heen en weer trekken (foto's: Bart Peters).

Samenwerking:

Waterschap Roer en Overmaas, Kreis Aachen, Stadt Herzogenrath, Stichting Ark.

Beheerder:

Waterschap Roer en Overmaas.

Ligging:

Het gebied tussen de spoorbrug bij Haanrade en het defensiedepot bij Eygelshoven.

Oppervlakte:

25 ha.

dat er geen natuurlijke waterreservoirs meer zijn. Door natte natuurterreinen meer ruimte te geven wordt het water langer vastgehouden en kunnen zomerdroogtes in de landbouwgebieden eromheen uitgesteld worden. Dit betekent uiteindelijk minder oppompen van kostbaar grondwater.

Samenwerking:

Waterschap Roer en Overmaas, Gemeente Roermond, Stichting Ark, Staatsbosbeheer.

Beheerder:

Stichting Ark en het Waterschap Roer en Overmaas.

Ligging:

1. Spickerbroeklossing: tussen Assenray en buurtschap Straat.
2. Maasnielderbeek: tussen Straat en Roermond.

Oppervlakte:

Spickerbroeklossing: 15 ha
Maasnielderbeek: 6 ha.

HET WORMDAL

Het Wormdal bij Haanrade is een belangrijk voorbeeldgebied voor natuurlijke beekdalprocessen. Het is een van de plekken in Nederland waar een bebost beekdal ligt, waarin de beekloop al langere tijd vrij meandert. Voor de principes van stromende berging (waterretentie) is het dus een belangrijk proefgebied (zie OVERMARS *et al.*, elders in dit nummer). Vanaf de zomer van 1999 zal het gebied als een aaneengesloten natuurgebied worden beheerd, waarbij ook natuurlijke begrazing zal worden geïntroduceerd. In de toekomst zijn misschien ook natuurontwikkelingsinitiatieven richting Rimburch mogelijk. Hier is thans een groot retentiebekken gepland. Hoogwaterbestrijding in Geilenkirchen kan hier echter ook profiteren van een meer natuurlijke verbreding en vergroting van de waterretentie door hermeandering en bosontwikkeling op een grotere schaal in het Wormdal toe te staan.

DE VLOEDGRAAF, DE GELEENBEEK EN DE HEMLBEEK

Deze beektrajecten zijn in feite natuurbouwprojecten die een nogal technische ontstaansgeschiedenis hebben. Langs de Vloedgraaf zijn gronden aangekocht waardoor de beek verbreed kon worden. Hierdoor ontstond meer ruimte voor waterafvoer en vrije meandering.

De Geleenbeek bij Weustenrade bleef in een vaste loop liggen maar eromheen werden kalkrijke bronnen vrijgegraven. Het daaropvolgende beheer leverde spectaculaire natuurontwikkelingen op (zie artikel van MARIS & KURSTJENS, elders in dit nummer). Een vergelijkbaar project zal waarschijnlijk binnenkort van start kunnen gaan langs de Geleenbeek bij Schinnen. Hier ligt een heringericht stuk beek waar veel kweladers vrijgemaakt zijn en waar ook natuurlijke begrazing een rol gaat spelen. Dit kan uitgroeien tot een fraai

FOTO 4 EN 5
Het weghalen van
oeverbeschoeiingen en
laten liggen van
omgevallen bomen
stimuleren bij Ingendaal
(Valkenburg) meandering
en spontane stroombed-
verbreding (foto: Bart
Peters).

van HOOGVELD & PAARLBERG, elders in dit
nummer.

HET BEEKDALBEHEER VAN DE TOEKOMST

Het is duidelijk dat het beheer van beken en
beekdalen in de toekomst andere accenten

voorbeeld van "natuur in stad en dorp". In
dezelfde lijn werd ook een deel van de He-
melbeek bij Elsloo begin 1996 heringericht.
Hierbij werd de Hemelbeek van de voet van
de hellingbossen afgeleid om vervolgens zo-
veel mogelijk spontaan in de laagtes in het
belendende terrein uit te lopen.

Samenwerking:

Waterschap Roer en Overmaas, Stichting Ark
(Vloedgraaf, Geleenbeek Weustenrade),
Natuurmonumenten (Vloedgraaf, Geleenbeek
Schinnen), Staatsbosbeheer (Weustenrade,
Hemelbeek).

Beheerder:

Waterschap Roer en Overmaas/Stichting Ark.

Ligging:

Vloedgraaf: tussen de spoorbrug en de Rijksweg
ten zuiden van Susteren.

Geleenbeek: tussen Weustenrade en de A76,
tegen de dorpskern van Schinnen.

Hemelbeek: zuidelijk van kasteel Elsloo.

Oppervlakte:

Vloedgraaf: 8 ha

Geleenbeek Weustenrade: 4 ha.

Het gegeven dat de hier besproken terreinen
met name in Zuid-Limburg geconcentreerd
liggen (zie figuur 1) betekent niet dat er in
Noordelijk Limburg niets aan ecologische
verbetering van de beken en beekdalen ge-
beurt. Veel projecten bevinden zich echter
nog in de planfase (zie bijv. VAN DEN BRINK,
elders in dit nummer) en de reeds uitgevoer-
de projecten hebben een wat ander karakter
dan de hier besproken terreinen. Eén en an-
der komt uitgebreid aan bod in een bijdrage

zal krijgen. In het moderne bekenbeheer zul-
len ecologisch herstel en duurzame aanpak
van hoogwaterbestrijding en verdroging nog
belangrijker worden. Dit valt samen met een
steeds grotere maatschappelijke vraag naar
vrij beleefbare natuur. In deze ontwikkelin-
gen zullen waterschappen, natuurbeheeror-
ganisaties, overheidsinstanties en landbouw
zich hun nieuwe rol steeds beter eigen moe-
ten maken. Kleine voorbeeldgebieden ver-
vullen hierbij voorlopig een belangrijke oriën-

PLANNEN VOOR ANDERE BEEKDALEN

In een aantal beekdalen zijn nog geen concre-
te natuurterreinen gerealiseerd, maar zijn bij
waterschappen en provincie wel plannen/vi-
sies gemaakt of herstel- of herinrichtingspro-
jecten in ontwikkeling. Het gaat dan bijvoor-
beeld om beken als de Niers, Tengelroyse
beek, de Jeker, de Rode Beek, de Roer en de
Vlootbeek.

FOTO 6
Kweldmoeras langs de Spickerbroeklossing bij
Asenray (foto: Bart Peters).

FOTO 7

*Het Wormdal bij
Haanrade, proeftuin voor
natuurlijke beekprocessen
(foto: Marniks Maris).*

at a pioneering stage, providing us with new information and insights every day. The article reviews the most important projects, describing the setting of the areas, their main features and characteristics and the participating organisations, and discussing the relations with other important societal issues. In addition to improving the ecological quality of streams and rivers, nature development is also concerned with creating new opportunities for a sustainable approach to flood prevention, the problems of water shortage in summer and new opportunities for recreation and tourism.

terende en informerende rol. Hopelijk kan een aantal van hen op korte termijn tot grote beekdalreservaten uitgroeien.

FOTO 8

*Hoogwater in de
Vloedgraaf bij Susteren;
genoeg ruimte voor water
en natuur (foto: Bart
Peters).*

LITERATUUR

OVERMARS, W., W. HELMER & G. LITJENS, 1996. Beekdalontwikkeling Beneden-Geul; deel 1 en 2. Studie in opdracht van de provincie Limburg. Bureau Strooming, Laag Keppel.

DANKWOORD

De tekenkamer van het Waterschap Roer en Overmaas wordt bedankt voor het vervaardigen van figuur 1.

SUMMARY

NATURE DEVELOPMENT PROJECTS IN VALLEYS OF LIMBURG BROOKS: MORE THAN JUST WILDLIFE...

Several nature development projects have recently been initiated along streams and rivulets in the province of Limburg. Many of these areas of "new nature" areas are still

